

Kadın sorunu üzerine Marksist tezler

Nedret Kaya

Marksist hareketin tarihinin değişik aşamalarında ve günümüzde, Marksizmin kadının ezilmesi ve kurtuluşu konularında farklı teorik bakış açıları öne çıkmıştır. Öte yandan, feminist teoriler de kadın sorununu farklı biçimlerde formüle etmişlerdir. Biz bu yazıda, kadın sorununun temelleri ve kadınların kurtuluşunun koşulları konusundaki fikirlerimizi, farklı bakış açılarıyla hiç tartışmaksızın, kolay anlaşılır bir biçimde sunmaya çalıştık.

1. Kadının ezilmesi doğal değil tarihsel ve toplumsal bir olgudur.

Başta antropolojik araştırmalar olmak üzere bir dizi bilimsel çalışma, insan topluluklarının yaşayışında en azından **belirli bir aşamaya** kadar erkek egemenliğinden söz edilemeyeceğine işaret ediyor. Neredeyse insanlığın tarihi kadar eskiye dayanan cinsiyete dayalı işbölümünde kadının görevlerini büyük ölçüde doğurganlığı belirlemiştir. Uzun hamilelik döneminin yanı sıra bebeklerin anaya bağımlılık süresinin de uzun oluşu, kadının, hayatının çoğunu yaşam alanının nispeten korunaklı bölümünde geçirmesini zorunlu kılmıştır. İnsan soyunun sürmesi için hayati olan bu durum, kadınlar için henüz bir dezavantaja dönüşmemiştir. Çünkü kadın sadece çocuk doğurma ve çocuk büyütme görevleri yük-

lenerek meskene hapsolmamış, bir bakıma meskenin hâkimi olmuştur. Mesken ve çevresinde yapılan, yiyeceklerin işlenerek tüketilir hale getirilmesinden tutun, yiyecek ihtiyacının karşılanmasına kadar birçok iş ve daha da önemlisi bu işlerin daha kolay yapılmasını sağlayan aletlerin üretimi, geliştirilmesi de kadınların üzerine düşmekteydi.¹ Bu işbölümünde yetişkin erkekler ise meskenin dışının, av sahalarının hakimidirler. Kadınların üstlendikleri role benzer bir biçimde, avların ve savaşların başarılı olabilmesi için kendi kullandıkları aletlerin üretimi ve geliştirilmesi erkeklerin görevleri arasındaydı. İşler cinse göre farklılaşıyor fakat ürünler kadın-erkek tüm topluluğun oluyordu.

Cinsiyete dayalı işbölümünün bu ilk aşamadaki özelliğine dair yapılabilecek ana tespit şudur: **Kadının ve erkeğin üstlendikleri farklı işler, insan topluluğunun varlığını sürdürdürebilmesi için aynı derece yakıcıdır önemdedir.** Yapılan işler arasında, bugün olduğu gibi kadın işlerinin aşağılanmasına, erkek işlerinin ise yüceltilmesine yol açacak bir önem sıralaması yapmanın maddi temeli yoktur. Yani **cinsler arasında işbölümü vardır, ama henüz cinsiyetçi bir işbölümü yoktur.**

2. Kadının ezilmesinin sosyo-ekonomik temeli özel mülkiyettir.

Toplumda cinsiyete dayalı işbölümüne yol açan kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılıkların, erkeğin kadın üzerindeki egemenliğine ve bir ezme-ezilme ilişkisine dönüşmesi ise ancak, başka bir eşitsizliğin devreye girerek yeni bir toplumun gelişimi içerisinde mümkün olabilmiştir. Bu gelişimin tarihsel momenti ise **özel mülkiyetin ortaya çıkışıdır.**

Özel mülkiyet kavramının ortaya çıkışı, toplumun aşına olmadığı eşitsizliğe dayalı üretim ilişkilerini beraberinde getirmiştir. Yeni üretim ilişkilerinin gerçekleştiği yer, esas olarak erkeğin hakimiyetindeki alan olan meskenin dışı olduğundan, kadınlar toplumun şekillenişinin ana dinamiğinin uzağında kalmış ve bu alt-üst oluştaki kendi konumunu belirleyemeyerek dışlanan cins olmuştur. İnsanların üretim ilişkilerindeki konumları dolayısıyla sınıflara bölünmesi ve ezen sınıfın ezilen sınıfı boyunduruk altına alması, erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kurması ile kol kola yürümüştür.

1) İlk toplumlarda doğurganlığın kadınları "özel" ve bu sayede avantajlı kılan bir işlevi olduğunu öne süren görüş kayda değerdir. Bu görüşe göre, türün sürmesini sağlayan üremenin nasıl gerçekleştiğinin o dönemin insanlarınca kavranamaması, doğurma yeteneğine sahip kadının toplumdaki yerini de eşsiz kılmaktaydı. Üremede erkeğin rolünün belirsizliği, bunun da ötesinde soyun ve tüm akrabalık ilişkilerinin ancak anne üzerinden belirlenmesinin olanaklı oluşu, bu toplumların "ana soylu" olarak anılmasına yol açmıştır. Fakat kadının bu avantajlı konumu bir eşitsizliğe dönüşmediğinden, bu toplumlarda "kadın egemenliği"nden söz etmek mümkün değildir. Cinsler arasındaki biyolojik farklılıkların tek başına, bir cinsin egemenliğine yol açmadığı varsayımımız burada da geçerlidir.

3. Kadının ezilmesi her üretim tarzıyla farklı bir biçim altında bütünleşmiştir.

Erkek egemenliği tarih içinde hep üretim tarzlarına eklenerek varlığını sürdürmüştür. Sınıflar mücadelesinin belirlediği üretim tarzları değiştikçe, erkek egemenliğinin sürdürüldüğü mekanizmalar kimi zaman biçim değiştirmiş, kimi zaman da yenileri devreye girmiştir. Böylece erkek egemenliği, üretim tarzının belirlediği tüm toplumsal ilişkilerin, egemen sınıfın devlet yapılanmasından hukuk anlayışına, aile kavramından dine kadar, toplumun düşünce ve davranışlarının içine kadar sızmış ve bu alanlardan beslenmiştir.²

4. Erkeğin kadın üzerindeki egemenliği kısmi, rastlantısal, ideolojik değildir, maddi bir sistemin ürünüdür.

Erkek egemenliği kavramı, cinsler-arası eşitsiz bir işbölümünü yaratıp bunu sürdürerek erkekleri avantajlı kılan tüm toplumsal ilişkilerin altını çizmektedir. Bu ilişkiler bütünü bir **sistem** olarak adlandırmak ise, tarihin bu en yaygın egemenlik ilişkisinin bütün kadınları sistematik olarak boyunduruk altında tuttuğunu vurgular. **Erkek egemen sistem**, geçmişte farklı üretim tarzlarıyla, bugün ise tüm dünyada kapitalist üretim tarzıyla iç içe geçip kendi mekanizmalarını sisteme yedirerek işletmektedir.

5. Kadının ezilmesi bir “feodal kalıntı” ya da “geleneksel dünya görüşünün ürünü” değildir.

Türkiye’de Kemalist “çağdaş uygarlık düzeyine erişme” ideolojisi, kadın sorununu “cehalet”e, “gelenek ve görenekler”e, İslam dininin kadına karşı ayrımcılığına bağlar. Kemalist burjuva perspektif, kadının ezilmesinin kapitalizm-öncesi üretim tarzlarına özgü biçimleri üzerinde odaklaşır. Kadının örtünme zorunluluğu, çok-eşlilik, töre cinayetleri, kız çocuklarının okula yollanmaması ve benzeri bir dizi başka ezilme biçimi Kemalist burjuva perspektiften bakıldığında kadının ezilmesinin özünü oluşturur. Kadının toplumsal üretimden bütünüyle kopması, toplumsal üretime giren kadınların çifte işgünü, kitlesel ölçekli fahişelik, kadın bedeninin metalaşması ve benzeri büyük ölçüde kapitalizme özgü ezilme biçimleri neredeyse bütünüyle görmezlikten gelinir. Aile içi şiddet, taciz ve tecavüz

2) Örneğin, toplumun sınıflara yeni yeni ayrılmakta olduğu dönemde bir erkeğin zenginliği “sahip olduğu” eş sayısı ile ölçülmüştür. Feodal dönemde ise beye verilen “ilk gece hakkı”, beyin sadece toprağın ve üzerinde yaşayan serflerin değil aynı zamanda bu insan topluluğunun soyunun da sahibi olduğunu göstermektedir. Her iki örnek de, erkeğin kadının bedeni ve emeği üzerindeki tahakkümü ile sınıflar arası egemenlik ilişkilerinin birbirini nasıl beslediğini gözler önüne sermektedir.

gibi hem daha önceki toplumsal biçimlerle sürekliliği olan, hem de sınıf-aşırı bir karakter taşıyan, yani “eğitim görmüş”, “kültürlü” erkeklerin de “cahil” erkekler kadar suçlu olduğu ezme-ezilme biçimleri ise, kapitalizm-öncesi kalıntılara ve “cahil” erkeklere atfedilir.

Türkiye solu da Kemalizmin bu bakış açısını büyük ölçüde benimsemiş, “cehalet”in ve “geleneğin” yerine “feodal kalıntılar”ı koymuştur.

6. Kadının ezilmesi sınıfsal konumundan bağımsız olarak bütün kadınları, farklı derecede de olsa, etkiler.

Erkek egemen kapitalist sistemin toplumsal ilişkileri içerisinde her kadın, kendi sınıfındaki erkekten daha aşağı bir konumda bulunmaktadır.³ Sınıfsal aidiyetine göre, ezilme derecesinin değişmesi, tüm kadınların sırf kadın olduğu için bir şekilde ezildiği gerçeğini değiştirmemektedir.

Öte yandan, günümüz toplumunda toplumsal sınıf, katman ve gruplar arasındaki ilişkiler, ezme-ezilme durumunun yarattığı çapraz bağımlılar son derecede karmaşıktır. Örneğin, burjuva bir kadın kendi sınıfından erkekler tarafından ezilmektedir; ama aynı zamanda sınıfsal konumu dolayısıyla işçileri kadın-erkek ayırmadan sömürmekte ve ezmektedir. Ayrıca, bir yandan kendisi de bir **kadın olmasına rağmen**, işçi kadını hamile olduğu gerekçesiyle işten çıkartabilir, diğer yandan kendisi de bir **kadın olduğu için** işçi sınıfına mensup bir erkek tarafından tacize uğrayabilir. Bu örnek, kapitalizm ve erkek egemenliği üst üste bindiğinde, sistemin bütününe tahlil etmemizi güçleştiren çapraşık durumların var olabileceğini göstermektedir.

7. Kadınlar bütün ezilenler gibi kapitalist sistem içinde de durumlarını iyileştirmek için mücadele edeceklerdir.

Sosyalist hareketin büyük bölümü, en başta Stalinist hareketler, kadın sorununun özgül bir ezme-ezilme biçimi olduğunu reddediyor. Kadının ezilmesinin özgül yönleri ortaya konulduğu zaman ise bu sorunların sosyalizmde çözüleceği, dolayısıyla bugün erkeklerle kadınların el ele sosyalizm için mücadele etmesi gerektiği iddia ediliyor. Kadınların özgül bir ezilme konumunda yaşadığı, sadece cinsiyet temelinde ezildiği kabul edildiği andan itibaren, bu ezilmeye karşı mücadele devrim anına ertelenemez. Bu gerek çelişkilerle örülmüş olan toplumsal yaşamın doğasına, gerekse bütün politikasını bu çelişkiler üzerine kurmuş olan

3) Bu saptama, toplumda sınıfsal ayrışmaya ek olarak başka ezme-ezilme ilişkilerinin mevcut olduğu durumlarda da geçerlidir. Örneğin ezilen ulus, ezen ulusa göre toplumsal hiyerarşinin daha aşağısındadır. Ama aynı zamanda ezilen ulusun mensupları arasında süregiden egemenlik ilişkisi içerisinde kadınlar yine ezilenin ezileni konumundadır.

Devrimci Marksizm

Marksizmin sosyal mücadelelere yaklaşımına aykırıdır. Mücadele bugünden başlar ve kısmi kazanımlarla yürür.

Erkek egemen sistem bütün kadınları ezdiğinden dolayı, bu mücadeleye yer yer bütün sınıflardan kadınlar katılacaktır.

8. Kapitalist toplum aynı zamanda erkek egemen bir sistemdir.

Kapitalist toplumun sınıf yapısı, yatay olarak katmanlara ayrılmış bir piramit imgesiyle özetlenir. Bu figürde, çoğunluk olan işçi sınıfı piramidin en üstündeki azınlığı omuzlarında taşırken iki büklüm olmuş vaziyettedir. Eğer kadınların ezildiği gerçeğini görmezden gelmiyorsak, piramit figürünü, özünü bozmadan biraz rötuşlamamız gerekir. Erkek egemenliğini betimlemek için piramit dikey biçimde de ikiye ayrılmalı ve kadınların bulunduğu taraf daha aşağıda kalacak biçimde meyilli olmalıdır. Meyilli piramit, içinde yaşadığımız **erkek egemen kapitalist sistemin**, eskisine nazaran daha iyi bir tasviridir.

9. Kadının ezilmesi ancak kapitalizmin devrilmesi ile bütünüyle ortadan kaldırılabilir. Yani, sosyalizm kadının nihai kurtuluşunun önkoşuludur.

Kadının ezilmesinin maddi temeli büyük ölçüde özel mülkiyette ve aile içindeki işbölümünde yatar. Bu maddi temelin ortadan kaldırılması, kadının kurtuluşunun önkoşuludur. Ne var ki, aile içindeki işbölümünün ortadan kalkması, erkekleri ideo'ojik ve kültürel olarak "terbiye etmekle" sağlanamaz. Bu noktaya erişebilmek için kadını ev içinde köleleştiren ev işlerinin toplumsallaşması gerekir. Kapitalizm, tarihsel gelişme sürecinde, ev işinin girdilerini (hazır yemekler vb.) ve üretim araçlarını (çamaşır ve bulaşık makineleri, elektrik süpürgesi vb.) değiştirerek kadının ev dışında çalışmasının olanaklarını arttırmıştır, ama kendi doğası gereği bunu meta biçimi altında yani **özel tüketim** temelinde kullanılabilecek biçimde gerçekleştirmiştir. Bu ise ev işinin devam etmesi, sadece koşullarının bir ölçüde kolaylaşması anlamına gelir. Aile içi işbölümünü ortadan kaldırmanın yolu ev işlerini **toplumsallaştırmaktır** (ortak yemekhane ve çamaşırhaneler, kreşler ve çocuk bakım merkezleri, hasta ve yaşlı bakımının toplumsallaşması vb.) Bu ise özel mülkiyet üzerinde yükselen kapitalizmin yıkılmasını ve toplumsal artı ürünün bu yönde kullanılmasını olanaklı kılan sosyalizmin kuruluşuna geçişi gerektirir.

10. Devrimci Marksist kadınlar kısmi haklar için verilecek bu mücadeleyi devrime ve sosyalizme bağlamak için mücadele ederler.

Ne var ki, kadının kurtuluşunun kapitalizm çerçevesinde bütünsel biçimde kazanılamayacağı gerçeği, kısmi hak ve özgürlükler için mücadelenin de her türlü kalıcı güvenceden yoksun kalması anlamına gelir. Toplumsal mücadelenin bütün alanlarında olduğu gibi (sınıf, ulus, ırk vb.) kadın mücadelesi alanında da kısmi kazanımlar kapitalizm çerçevesinde her zaman tehdit altındadır. Bugün kazanılan mevziler başka bir konjonktürde bütünüyle yitirilebilir. Bu yüzden, devrimci Marksistler kadın hareketi içinde kısmi ve acil hak ve özgürlükler için verilen mücadele ile devrim ve sosyalizm arasında bir köprü, bir geçiş talepleri sistemi oluşturmak üzere mücadele ederler.

11. Burjuva ve orta sınıf kadınları, kadının konumunu iyileştirmek için mücadele edebilir, ama kadının kurtuluşu mücadelesinde bir aşamadan sonra fren rolü oynar.

Kapitalist toplumda bütün kadınlar ezilmekte olduğunu yukarıda belirtmiştik. Fakat kadınların sınıf aidiyetleri bu ezilmişliği nasıl yaşadıkları konusunda belirleyicidir. Bir burjuva kadın, kadın olarak ezilse de sınıfsal olarak sömüren konumundadır. Bunun zıt örneği olan, işçi kadınlar hem sömürülmekte hem de kadın oldukları için ezilmektedirler. Bu duruma sınıf mücadelesi açısından bakıldığında saflar nettir. Oysa kadın kurtuluş mücadelesi açısından bakıldığında durum biraz bulanıklaşır. Sorun, burjuva kadınların ve proletaryaya dahil olan kadınların, kadın hareketi içerisinde eşit role sahip olup olmadıkları noktasında düğümlenmektedir. Burjuva kadın örgütleri, kadınların kurtuluşu mücadelesinde tutarlı olabilmek adına, kapitalizme karşı mücadeleyi önlerine koyacak değildir. Burjuvaziye dahil kadınların kapitalizme cepheden karşı çıkan bir kadın hareketinde yer almamalarının nedeni sınıf çıkarlarının belirleyici olmasıdır. (Elbette sosyalizm için mücadele eden burjuva kökenli kadınlar da olabilir ama bunlar tekil örneklerdir.)

12. Kadının kurtuluşu temelde işçi ve emekçi kadınların eliyle gerçekleşecektir.

İşçi kadınlar için kapitalizmin alaşağı edilmesinin çifte anlamı vardır: İşçi sınıfının sömürüden, sınıfsal baskılardan kurtulması ve kadınların kurtuluşunun önkoşulunun sağlanması. Bu sebepten işçi kadınlar, başından sonuna kadar kadınların kurtuluşu mücadelesini omuzlayabilecek tek tutarlı unsurdur. Daha da

Devrimci Marksizm

ötesi, işçi kadınlar, kadın hareketine öncülük ederek en ön saflarında yer almalıdırlar.

13. Kadının nihai kurtuluşu ancak devrimden sonra da sürecek bir kadın mücadelesiyle mümkün olacaktır.

Sosyalist devrim, özel mülkiyetin ilgası ve ev işinin toplumsallaştırılması, kadının kurtuluşunun gerekli koşuludur, ama bunlar kendi başına yeterli değildir. Toplumsallaşmış biçimleri altında da bugünün ev işinin kadınlara yüklenmesi olasılığı vardır. Demek ki, cinsiyetçi iş bölümünün tamamen ortadan kalkması, bunun yanı sıra erkek egemen kapitalist toplumdan devralınan aile kurumunun yerini yeni ilişki tarzlarına bırakması, kadınların erkeklerden aşağı, geri, yetersiz olduğunu varsayan fikirlerin kökünün kazınması için kadınların devrimden sonra da çetin bir mücadele yürütmeleri gerekir.